

KRZYSZTOF ROTTERMUND

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Wydział Pedagogiczno-Artystyczny w Kaliszu

ZESZYTY

KALISKIEGO TOWARZYSTWA

PRZYJACIÓŁ NAUK NR 17

W KRĘGU KALISKICH BADAŃ NAD

SZTUKĄ I KULTURĄ ARTYSTYCZNĄ 2

KALISZ 2017

ISSN 1426-6547

HENRYK WIENIAWSKI I DRUKI JEGO UTWORÓW Z OFICYNY HURTIGA W KALISZU

Jeden z największych skrzypków XIX wieku przebywał i występował kilkakrotnie w Kaliszu: w latach 1850, 1855, 1856 i 1858. Trwający około trzech tygodni pierwszy pobyt Wieniawskiego w tym mieście i jego okolicach miał miejsce w listopadzie 1850 roku, podczas jednego z tournée koncertowych artysty¹. Piętnastoletni wówczas skrzypek niedawno zakończył naukę w konserwatorium w Paryżu. Po koncertach we Francji oraz w Warszawie, w oczekiwaniu na zapowiedziane dalsze występy w stolicy Królestwa Polskiego, przybył do Kalisza wraz z młodszym o dwa lata bratem Józefem (1837-1912), pianistą. W czasie pobytu w tym mieście Wieniawski (1835-1880) zapewne nawiązał kontakty z miejscowymi wydawcami, skoro właśnie tutaj ukazała się drukiem jego kompozycja *Souvenir de Posen. Mazourka caractéristique* op. 3. Utwór opublikowany został w 1855 roku w oficynie Henryka Hurtiga (1819-1873)². Napisany został prawdopodobnie rok wcześniej w Poznaniu. Już sam fakt edycji utworu Wieniawskiego w Kaliszu jest cenny, gdyż nobilituje rangę miasta jako ośrodka wydawniczego, nie tylko słowa pisanego, ale także muzykaliów. Druk ten jest niewątpliwie jednym z najcenniejszych powstałych w oficynie Hurtiga, która przecież nie specjalizowała się w edycji muzykaliów. Hurtig opublikował wprawdzie kilkadziesiąt utworów muzycznych, jednak były to na ogół kompozycje niewysokiej rangi, należące głównie do sfery tzw. muzyki salonowej o dość nikłej wartości artystycznej. Utwór Wieniawskiego, wśród oferty wydawniczej muzykaliów oficyny Hurtiga, należy zatem do chlubnych wyjątków. Zanim zostanie przedstawiony nieco bliżej, należy sprostować błędne informacje dotyczące rzekomego

¹ Władimir Grigoriew, *Henryk Wieniawski. Życie i twórczość* (Warszawa-Poznań: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1986), 259.

² Żadna z bibliotek Kalisza nie posiada pierwodruku tego utworu. Autor niniejszego artykułu dysponował egzemplarzem pierwszego wydania z Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu oraz kilkoma późniejszymi edycjami, zachowanymi w wydziale muzycznym Biblioteki Państwowej w Berlinie (Staatsbibliothek zu Berlin, Preussischer Kulturbesitz, Musikabteilung mit Mendelssohn-Archiv).

Henryk Wieniawski, litografia Louisa-Josepha Ghemara, ok. 1857

istnienia i wydania w oficynie Hurtiga jeszcze jednego utworu Wieniawskiego – *Kujawiaka C-dur*. Informację tę podają zarówno niektóre hasła encyklopedyczne, jak i autorzy monografii kompozytora. W biogramie Wieniawskiego w *Słowniku muzyków polskich*³, *Małej encyklopedii muzyki*⁴ i w *Encyklopedii muzyki*⁵, wymienione są dwa *Kujawiaki* bez oznaczenia numeru opusu: C-dur i a-moll. Oba miały być wydane w 1853 roku. Józef Reiss, autor pierwszej polskiej monografii kompozytora, pisze o istnieniu dwóch *Kujawiaków* z tego samego roku⁶. Władimir Grigoriew także wymienia dwa tego typu utwory powstałe w tym samym czasie. Autor podaje, że *Kujawiak C-dur*, napisany w 1852 roku, został wydany w 1853 roku właśnie w Kaliszu u Hurtiga⁷. Natomiast w dwóch innych opracowaniach biografii i dorobku twórczego Wieniawskiego, autorstwa I. Jampolskiego⁸ i G. Jantarskiego⁹, wśród utworów wydanych bez numeru opusu figuruje tylko jeden *Kujawiak*,

z 1853 roku. Dwa *Kujawiaki* (a-moll, wydany 1853 u Kistnera w Lipsku oraz C-dur, wydany jakoby w 1853 u Hurtiga w Kaliszu) wymienione są ponownie w obszernym albumie, będącym pracą o charakterze dokumentacyjnym i ikonograficznym dotyczącym postaci Wieniawskiego¹⁰. W zainicjowanej przez poznańskie wydawnictwo Ars Nova serii *Wieniawski. Dzieła wszystkie* Edmund Grabkowski, autor opracowania życia i twórczości Wieniawskiego, przedstawił najbardziej chyba dokładny i wyczerpujący spis utworów Henryka Wieniawskiego. W wykazie tym *Kujawiak C-dur* nie występuje. Figuruje tam jeden tego typu utwór: *Kujawiak. Mazurka Favorite*, utrzymany w tonacji a-moll, którego pierwsze wydanie ukazało się w poznańskiej oficynie J.K. Żupańskiego¹¹. Również Renata Suchowiejko wymienia *Kujawiaka a-moll*, po-

³ *Słownik muzyków polskich*, t. 2, red. Józef Chomiński (Kraków: Polskie Wydawnictwo Muzyczne, 1967), 278-279.

⁴ *Mała encyklopedia muzyki*, red. Stefan Śledziński (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1981), 1062.

⁵ *Encyklopedia muzyki*, red. Andrzej Chodkowski (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1995), 956, wyd. 2 poprawione 2001, 947-948.

⁶ Józef Reiss, *Henryk Wieniawski* (Kraków: Polskie Wydawnictwo Muzyczne, 1970), 190.

⁷ Grigoriew, *Henryk Wieniawski*, 247.

⁸ Izrail Jampolskij, *Henryk Wieniawski* (Moskwa, 1955), 39-40.

⁹ Georgi N. Jantarski, *Henryk Wieniawski* (Sofia: Nauka i izkustvo, 1958), 39-40.

¹⁰ Władysław Dułęba, *Henryk Wieniawski. Kronika życia* (Kraków: Polskie Wydawnictwo Muzyczne, 1967), 280.

¹¹ Edmund Grabkowski, *Henryk Wieniawski, kompozytor-wirtuoz-pedagog* (Poznań: Wydawnictwo Ars Nova, 1996), 41.

dając jednak, że pierwodruk ukazał się w oficynie Brücknera w Moskwie w 1852 roku¹². Podobnie jest w katalogu tematycznym dzieł Wieniawskiego¹³. W literaturze przedmiotu nie ustosunkowano się jednak do podawanej przez szereg źródeł encyklopedycznych (nawet tych najnowszych) i monografii kompozytora informacji o istnieniu owego drugiego *Kujawiaka*. Kwerenda przeprowadzona przez autora artykułu w bibliotekach polskich i zagranicznych, a także w wielu katalogach wydawniczych itp., nie potwierdziła istnienia *Kujawiaka C-dur* wydanego jakoby u Hurtiga. Wydaje się, że chodzi tu o jedną i tę samą kompozycję – *Kujawiaka a-moll*. Jej część mazurkowa (refren) utrzymana jest w tonacji C-dur, co mogło dodatkowo przyczynić się do zaistnienia nieporozumienia. Być może Wieniawski planował wydanie tego utworu także u Hurtiga, co z jakichś powodów nie doszło do skutku, a później stało się przyczyną mniemania o istnieniu dwóch takich utworów. W katalogu muzykaliów Hofmeistera, jako jedyny utwór Wieniawskiego wydany w Kaliszu, w 1855 roku, i właśnie w oficynie Hurtiga, występuje tylko jego opus 3, brak natomiast owego *Kujawiaka C-dur*¹⁴. *Kujawiak* (a-moll) pojawia się w tymże katalogu po raz pierwszy jako utwór wydany w 1871 roku u Fürstnera w Berlinie, i jest to prawdopodobnie jego druga edycja. Także w dwunastym tomie fundamentalnego dzieła Pazdirka figuruje tylko jeden *Kujawiak*, wielokrotnie wydawany przez różne oficyny edytorskie¹⁵. Brak tu również kaliskiego wydawnictwa Hurtiga. W związku z powyższym można skonstatować, że Wieniawski napisał tylko jeden utwór o takim tytule – *Kujawiaka a-moll* –, natomiast *Kujawiak C-dur*, który jakoby miał zostać wydany w kaliskiej oficynie Hurtiga, po prostu nigdy nie istniał¹⁶. U Henryka Hurtiga ukazał się natomiast pierwodruk wspomnianego *Souvenir* op. 3 Wieniaw-

¹² Renata Suchowiejko, *Henryk Wieniawski – kompozytor na tle wirtuozowskiej tradycji skrzypcowej XIX wieku* (Poznań: Towarzystwo Muzyczne im. Henryka Wieniawskiego, 2005), 109.

¹³ Andrzej Jazdon, *Henryk Wieniawski. Katalog tematyczny dzieł* (Poznań: Towarzystwo Muzyczne im. Henryka Wieniawskiego, 2009), 112.

¹⁴ Adolph Hofmeister, *Handbuch der musikalischen Literatur oder allgemeines systematisch geordnetes Verzeichnis der in Deutschland und in den angrenzenden Ländern erschienenen Musikalien (...). Fünfter Band oder Zweiter Ergänzungsband. Die von Anfang 1852 bis 1859 neu erschienenen und neu aufgelegten musikalischen Werke enthaltend* (Leipzig: Verlag von Friedrich Hofmeister, 1860), 66.

¹⁵ Franz Pazdirek, *Universal-Handbuch der Musikliteratur*, vol. XII (Wien: Pazdirek & Co., 1904-1910, reprint Hilversum:Frits Knuf, 1967), 650-651.

¹⁶ Warto na marginesie wspomnieć, że *Kujawiaka* Wieniawskiego (wydanie w oficynie Jurgensona w Moskwie) miał w swoich zbiorach Gerhart Hauptmann. Egzemplarz ten (sygn. Bibl. Hauptmann 205099 R), jak również egzemplarz *Poloneza A-dur* op. 21 (sygn. Bibl. Hauptmann 205100 R) wydanego w Moguncji (Mainz) w oficynie Schotta około 1875 roku, posiada Staatsbibliothek w Berlinie, przechowująca dużą część spuścizny po laureacie Nagrody Nobla w dziedzinie literatury w 1912 roku. Oba utwory nie znalazły się przypadkowo w bibliotece Hauptmanna, gdyż pisarz uczył się w młodości gry na skrzypcach, natomiast jego druga żona Margarete Marschalk była skrzypaczką, studiowała wiolinistykę u Josepha Joachima w Królewskiej Państwowej Wyższej Szkole Muzycznej w Berlinie.

skiego. Warto więc przypomnieć postać kaliskiego wydawcy-księgarza i jego firmę, która w swej działalności edytorskiej uwzględniała także wydawnictwa nutowe.

Henryk Hurtig (1819-1873)¹⁷ był księgarzem i nakładcą, prowadzącym w latach 1845-1873 w Kaliszu przy ul. Warszawskiej 53 (później 47) księgarnię, skład nut i materiałów piśmiennych. Specjalizował się w sprzedaży podręczników, wydawnictw dla dzieci, książek religijnych, map i atlasów. Prowadził także sprzedaż muzykaliów, posiadając na składzie m.in. nuty wydawane przez Karola Bernsteina. Hurtig zajmował się także sprzedażą fortepianów i pianin, a Kalisz należał w tym czasie do czołowych ośrodków produkcji chordofonów klawiszowych na ziemiach polskich¹⁸. Uzupełniającą działalnością Hurtiga był handel galanterią, wyrobami metalowymi i chemicznymi, wodą mineralną i herbatą. W istniejącym przy księgarni Kantorze Spedycji Gazet i Pism Periodycznych prowadzono prenumeratę czasopism polskich i zagranicznych. Przyjmowano także przedpłatę na wydawnictwa książkowe. Funkcjonująca przy księgarni czytelnia (od 1872 roku) liczyła *parę tysięcy dzieł* polskich, francuskich i niemieckich, przy czym dział francuski był najlepiej zaopatrzone i ciągle uzupełniany nowościami. Za korzystanie z czytelnicy Hurtig pobierał abonament w wysokości 30 kopiejek miesięcznie. W Kaliszu pełnił on także funkcję 'organizatora kulturalnego', czyli impresaria. Pomagał przyjezdnym artystom, w tym muzykom, organizował koncerty, upowszechniał różnego rodzaju imprezy plastyczne, m.in. Towarzystwa Zachęty Sztuk w Warszawie. Zakład wydawniczy i mieszkanie Hurtiga były miejscem ożywionych spotkań tutejszego świata literackiego, kulturalnego, intelektualnego. Hurtig był członkiem Komitetu Porządku Publicznego (1862-1863), przynależał do parafii ewangelickiej¹⁹.

¹⁷ Danuta Wańka, „Hurtig Henryk”, w: *Słownik biograficzny Wielkopolski południowo-wschodniej, Ziemi Kaliskiej*. t. II, red. Danuta Wańka (Kalisz: Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, 2003), 87-88.

¹⁸ Zob. m.in.: Krzysztof Rottermund, „Przemysł muzyczny Kalisza XIX i XX wieku ze szczególnym uwzględnieniem działalności rodziny Fibigerów”, Akademia Muzyczna we Wrocławiu, *Zeszyt Naukowy* 39 (1985); tenże, *Budownictwo instrumentów muzycznych na terenie Wielkopolski w XIX i I. połowie XX wieku* (Poznań: Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, 2002); tenże, „Rodzina Fibigerów i jej zasługi w rozwoju przemysłu muzycznego Kalisza”, w: *Dziedzictwo przemysłowe Kalisza i regionu*, red. Tadeusz Krokos (Kalisz: Polskie Towarzystwo Historyczne, Oddział w Kaliszu, 2003); tenże „Fryderyk Hintz i jego fortepiany”, *Muzyka* 1 (2007): 117-128; tenże, „Fortepiany i pianina budowniczych z Kalisza w ewidencji Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków - wystrój zewnętrzny i konstrukcja instrumentów”, w: *Artificium Ars Scientia. Księga Jubileuszowa w 80. rocznicę urodzin Ks. Profesora Jana Chwałka*, red. Maria Szymanowicz, Instytut Muzykologii Katolickiego Uniwersytetu Jana Pawła II, (Lublin: Wydawnictwo Muzyczne Polihymnia, 2010); tenże, „Traditionen des Klavierbaus in Kalisz”, w: *Musik – Stadt. Traditionen und Perspektiven urbaner Musikkulturen*, Band 4, red. Katrin Stöck, Gilbert Stöck (Leipzig: Gudrun Schröder Verlag, 2012); Benjamin Vogel, *Fortepian polski* (Warszawa: Sutkowski Edition, 1995).

¹⁹ Muzeum Okręgowe Ziemi Kaliskiej w Kaliszu, sygn. MOZK /H/589. Za udzielone informacje składam serdeczne podziękowania Panu Mirosławowi Przędzikowi.

Portret Henryka Hurtiga;
zbiory Muzeum Okręgowego
Ziemii Kaliskiej w Kaliszu

Pieczeń księgarni Henryka Hurtiga w Kaliszu
na książce z 1857 roku

W latach 1847-1862 Hurtig opublikował co najmniej 32 druki muzyczne, zlecając ich przygotowanie zarówno miejscowym pracowniom litograficznym, jak i warszawskim: Juliusza V. Flecka, Maksymiliana Fajansa, Juliana Müllera, a także działającej w Lipsku drukarni Carla Gottlieba Rödera i zakładowi litograficznemu H. Springera²⁰. Wśród firmowanych oficyną Hurtiga druków utworów muzycznych były głównie kompozycje reprezentujące tzw. styl salonowy oraz popularne utwory do amatorskiego, domowego muzykowania (m.in. takich kompozytorów jak: E. de Graf, Mateusz Grodzicki, Marceli Golinski, W. A. Grüneberg, Karol Kerssen, J. F. Kretschmer, Józef Malinski, Adolf Negrin, Aleksander Radoliński, Franciszek Sołdraczyński, Ludwik Grossmann, Romuald Zientarski)²¹. Około 1846 roku Hurtig opublikował *Nowy katalog książek polskich znajdujących się w księgarni i składzie nut muzycznych*. W latach 1860-1863 księgarnia występowała pod nazwą Hurtig i Rühl. Placówkę prowadziła wraz z Hurtigiem wdowa po Edwardzie Rühlu, Anastazja, później Hurtig prowadził ją sam.

Henryk Hurtig zmarł 11 lutego 1873 roku w Kaliszu, a w roku następnym księgarnia została wystawiona na licytację. Po nieudanej próbie sprzedaży kierowanie

²⁰ Ewa Andrysiak, Krzysztof Walczak, Danuta Wańka, *Druki kaliskie XIX i I połowy XX wieku (1800-1945). Bibliografia* (Kalisz: Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, 2003). Praca ta nie wymienia jednak utworu Wieniawskiego; Danuta Wańka, „Słownik biograficzny Wielkopolski południowo-wschodniej (ziemi kaliskiej)” źródłem wiedzy o książce i bibliotece”, *Zeszyty Kaliskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Archiwa, biblioteki, muzea. Źródła do dziejów Wielkopolski południowej* 8 (2004): 178.

²¹ Hofmeister, *Handbuch.*; Pazdirek, *Universal-Handbuch.*

placówką objął Alfons Hurtig, syn poprzedniego właściciela, poświęcając się również zawodowi księgarza²². Był on absolwentem kaliskiego gimnazjum, po śmierci ojca przejął i w 1874 roku otworzył na nowo księgarnię położoną przy ul. Warszawskiej 51 (dom Sachsa). Prowadził w niej m.in. „czytelnię francuską”, składającą się z przeszło 1500 tomów, skład nut oraz kantor loterii. Zajmował się też na znaczną skalę sprzedażą dzieł sztuki (malarstwo olejne), m.in. oferował obrazy Bertelmana, Brochockiego i Czajewicza. Nakładem Alfonsa Hurtiga ukazał się m.in. *Noworocznik Kaliski na rok 1875* pod redakcją Zygmunta Zanożyńskiego. W 1880 roku Hurtig zamknął księgarnię. Jej zasoby przejął Bronisław Szczepankiewicz (1843-1922), zasłużony kaliski księgarz, drukarz, nakładca i działacz społeczno-kulturalny, założyciel i pierwszy prezes (1882-1886) Kaliskiego Towarzystwa Muzycznego²³. Reasumując, należy stwierdzić, że Hurtigowie prowadzili w swoim przedsiębiorstwie różnorodną działalność, której podstawą była edycja książek, na drugim zaś miejscu muzykaliów. Ostatnio udało się odnaleźć portret Hurtiga seniora. Znamy też pieczęć księgarni, odbitą na książce z 1857 roku²⁴.

Przyjrzyjmy się teraz „kaliskiej” kompozycji Wieniawskiego oraz jej drukowanej postaci. Utwór nie należy do popularnych dzieł tego twórcy i bywa raczej rzadko wykonywany²⁵. W miniaturze tej pojawia się ludowo-narodowy idiom, jak zresztą w wielu kompozycjach Wieniawskiego. Jego opus 3, utrzymane w tonacji d-moll i noszące w podtytule nazwę „*Mazourka*”, należy do drobnych, okolicznościowych kompozycji, będących ’pamiętką’ pobytu wirtuoza w stolicy Wielkopolski. Takich i podobnych kompozycji powstawało w XIX wieku bardzo wiele²⁶. Ich poziom artystyczny nie był na ogół wysoki, czasami odbiegając znacznie od zasadniczego nurtu twórczości danego kompozytora (chyba że pisał on głównie tego typu utwo-

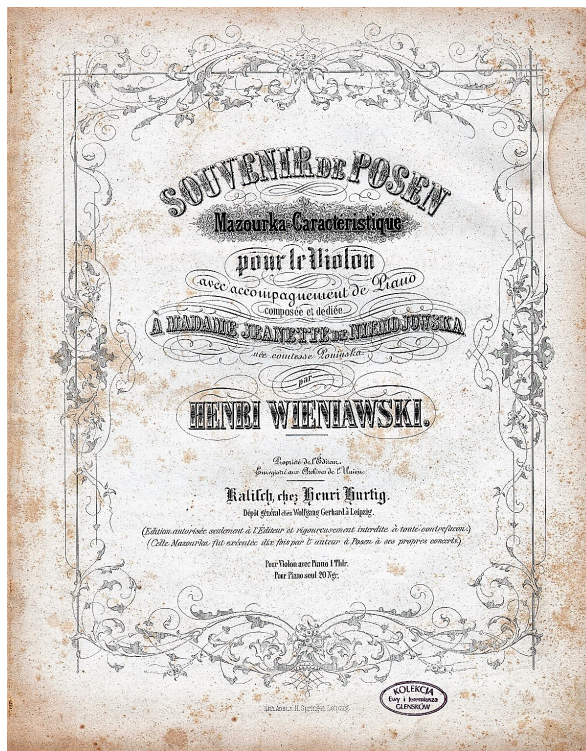
²² Krzysztof Walczak, „Hurtig Alfons“, w: *Słownik biograficzny Wielkopolski południowo-wschodniej, Ziemi Kaliskiej*. t. II, red. Danuta Wańka (Kalisz: Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, 2003), 87.

²³ Ewa Saganowska, „Szczepankiewicz Bronisław“, w: *Słownik biograficzny Wielkopolski południowo-wschodniej, Ziemi Kaliskiej*, t. I, red. Hanna Tadeusiewicz (Kalisz: Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, 1998), 271-272.

²⁴ Pieczęć taką odnalazła i udostępniła mi dr Danuta Wańka, była kierowniczką Biblioteki Wydziału Pedagogiczno-Artystycznego Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

²⁵ Został po raz pierwszy nagrany w 1997 roku przez Andrzeja Tatarskiego (wersja na fortepian w transkrypcji Józefa Wieniawskiego) na monograficznej płycie z utworami Henryka i Józefa Wieniawskich (Selene CD-s9705.36, Warszawa 1997).

²⁶ Wieniawski napisał także *Souvenir de Moscou* op. 6 oraz wydane bez numeracji opusowej *Souvenir de San Francisco*. Józef Wieniawski skomponował *Souvenir de Lublin* na fortepian, utwór poświęcony rodzinnemu miastu obu muzyków. Z kolei Karol Lipiński, u którego Wieniawski pobrał kilka lekcji podczas pobytu w Dreźnie, pozostawił ’pamiętkę’ związaną z pobytem nad Morzem Bałtyckim: *Souvenir de la Mer Baltique* op. 19 (por. Krzysztof Rotterdam, „Souvenir de la Mer Baltique Op. 19 von Karol Lipiński und die Danziger Episode seines Verfassers“, w: *Musica Baltica. Danzig und die Musikkultur Europas. Gdańsk and European Musical Culture, Prace Specjalne 57*, red. Janusz Krassowski, Danuta Popinigis i in. (Gdańsk: Akademia Muzyczna w Gdańsku, 2000), 358-360.

Strona tytułowa *Souvenir de Posen* op. 3 Henryka Wieniawskiego, wersja na skrzypce i fortepian, pierwodruk Henryka Hurtiga w Kaliszu; zbiory prywatne Ewy i Jeremiusza Głęsków

ry, na co mamy także wiele przykładów). *Souvenir* op. 3 został jednak zgrabnie ukształtowany, jest dość przystępny technicznie. Udana jest również jego wersja na sam fortepian w opracowaniu Józefa Wieniawskiego. Jego pierwodruk posiada m.in. Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu²⁷. Karta tytułowa edycji Hurtiga, w języku francuskim, ozdobnie wydrukowana z zastosowaniem różnorodnych czcionek i ornamentów o motywach geometryczno-roślinnych, zawiera dedykację Janinie (Jeanette) Niemojowskiej z domu Poninskiej. Hurtig współpracował z dwoma zakładami drukarsko-litograficznymi w Lipsku, o czym świadczy zamieszczona na dole strony tytułowej inskrypcja: *Lith. Anst. v. H. Springer, Leipzig*, zaś na dole pierwszej strony z zapisem nutowym: *Stich und Druck der Röder'schen Officin in Leipzig*. Wymieńmy parę innych wydań tej miniatury, za podstawę których, zwłaszcza tych wcześniejszych, musiał zapewne posłużyć kaliski pierwodruk dzieła. Utwór został wydany m.in. w firmie Roberta Forberga w Lipsku (nr wyd. 1253), w 1873 roku,

²⁷ Sygnatura 290270 III.

Strona tytułowa *Souvenir de Posen* op. 3 Henryka Wieniawskiego, aranżacja na fortepian solo Józefa Wieniawskiego, pierwodruk Henryka Hurtiga w Kaliszu; zbiory Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu

w wersji na skrzypce i fortepian oraz fortepianowej²⁸. Wydaje się, że jest to jedno z wcześniejszych jego wydań, może nawet dopiero drugie. Podobnie jak pierwodruk, i tym razem *Souvenir* wydrukowano w renomowanej lipskiej firmie drukarskiej C.G. Röder (zał. 1846), z którą współpracowało wielu czołowych wydawców muzykaliów. Warto na marginesie wspomnieć, że w drukarni tej powstało szereg edycji dzieł polskich kompozytorów, zwłaszcza z końca XIX i 1. połowy XX wieku, m.in. Karola Szymanowskiego²⁹. Jest rzeczą znaną, że w początkach XX wieku pojawiło się aż kilka wydań opusu 3 Wieniawskiego. W edycjach przodowały oficyny niemieckie, ale np. w 1900 roku amerykański Schirmer opublikował *Souvenir* w Nowym Jorku. Właśnie w tamtych czasach kompozycje Wieniawskiego, nawet te mniej znane i nieco mniejszej rangi artystycznej, cieszyły się znaczną popularnością

²⁸ Hofmeister, *Handbuch*, 142, 147.

²⁹ Krzysztof Rottermund, „Karol Szymanowski a firma drukarska C.G. Rödera w Lipsku i skład muzykaliów Alberta Stahla w Berlinie”, *Muzyka* 4 (2004): 113-131.

i były chętnie grywane i wykorzystywane w celach pedagogicznych. Np. w znanym wydawnictwie (istniejącym do dziś) Schott w Moguncji (Mainz) *Souvenir* op. 3 ukazał się w 1909 (1911?) roku (nr wyd. 29152) w opracowaniu Augusta Wilhelmj'ego, w 1911 w zbiorze 6 *Mazurkas* (razem z op. 12 nr 1 i 2, op. 19 nr 1 i 2 oraz *Kujawiakiem a-moll*) w wydawnictwie Henry Litolff w Brunzdwiku (Braunschweig) w cyklu *Collection Litolff No. 2459*, także w 1911 w Lipsku w oficynie Breitkopf & Härtel (również istniejąca do dziś) jako *Volksausgabe No. 3533*, zaś w 1914 roku w wydawnictwie P.J. Tonger w Kolonii (nr wyd. P.J.T. 5706), w zbiorze *Ausgewählte Stücke für Violine und Klavier*, razem z *Legendą* op. 17, *Obertasem* op. 19 nr 1 i *Dudziarzem* op. 19 nr 2. W 1920 roku w firmie Augener w Londynie w opracowaniu E. Sauerta utwór ten ponownie został wydany, a w roku 1927 ukazał się kolejny raz w wydawnictwie Litolffa w Brunzdwiku (nr wyd. 8283). Około 1930 roku w wychodzącym w Wiedniu popularnym miesięczniku *Klassisches Musik-Magazin* (rocznik II, zeszyt 2) także pojawiło się wydanie *Souvenir de Posen*. Transkrypcja na fortepian w opracowaniu Józefa Wieniawskiego ukazała się jeszcze w XIX wieku w wydawnictwie P. Jurgensona w Moskwie. W czasach najnowszych utwór Wieniawskiego opublikowało w 1986 roku Wydawnictwo „Pomorze” w Bydgoszczy, w 1995 roku firma amerykańska Master Music Publications w Boca Raton na Florydzie, a w 1998 roku Polskie Wydawnictwo Muzyczne w Krakowie. Utwór, którego pierwotny druk ukazał się w nieznanym szerzej, prowincjonalnej oficynie wydawniczej w Kaliszu, zdobył więc znaczną popularność i był wielokrotnie wznawiany przez europejskie, a nawet amerykańskie firmy edytorskie.

Artykuł niniejszy to jedynie skromny przyczynek do biografii i twórczości Henryka Wieniawskiego, przedstawiający drobny epizod powiązań polskiego wirtuoza z prastarym grodem nad Prosną. A powiązania to zarówno pobyt Wieniawskiego w Kaliszu, jak i wydanie przez miejscową oficynę dwóch wersji kompozycji znakomitego skrzypka.

BIBLIOGRAFIA

- Andrysiak, Ewa, Walczak, Krzysztof, Wańka, Danuta. 2003. *Druki kaliskie XIX i I połowy XX wieku (1800-1945). Bibliografia*. Kalisz: Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk.
- Chomiński, Józef (red.). 1967. *Słownik muzyków polskich*. T. 2. Kraków: Polskie Wydawnictwo Muzyczne.
- Dulęba, Władysław. 1967. *Henryk Wieniawski. Kronika życia*. Kraków: Polskie Wydawnictwo Muzyczne.
- Chodkowski, Andrzej (red.). 1995. 2001. *Encyklopedia muzyki*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Grabkowski, Edmund. 1996. *Henryk Wieniawski, kompozytor-wirtuoz-pedagog*. Poznań: Wydawnictwo Ars Nova.
- Grigoriew, Władimir. 1986. *Henryk Wieniawski. Życie i twórczość*. Warszawa-Poznań: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

- Hofmeister, Adolph. 1860. *Handbuch der musikalischen Literatur oder allgemeines systematisch geordnetes Verzeichnis der in Deutschland und in den angrenzenden Ländern erschienenen Musikalien (...). Fünfter Band oder Zweiter Ergänzungsband. Die von Anfang 1852 bis 1859 neu erschienenen und neu aufgelegten musikalischen Werke enthaltend*. Leipzig: Verlag von Friedrich Hofmeister.
- Jampolskij, Izrail. 1955. *Henryk Wieniawski*. Moskwa.
- Jantarski, Georgi N. 1958. *Henryk Wieniawski*. Sofia: Nauka i izkustvo .
- Jazdon, Andrzej. 2009. *Henryk Wieniawski. Katalog tematyczny dzieł*. Poznań: Towarzystwo Muzyczne im. Henryka Wieniawskiego.
- Pazdirek, Franz. 1904-1910 (reprint Hilversum: Frits Knuf, 1967). *Universal-Handbuch der Musikkultur*. Wien.
- Reiss, Józef. 1931. 1970. *Henryk Wieniawski*. Warszawa, Kraków: Polskie Wydawnictwo Muzyczne.
- Rottermund, Krzysztof. 1985. *Przemysł muzyczny Kalisza XIX i XX wieku ze szczególnym uwzględnieniem działalności rodziny Fibigerów*. Akademia Muzyczna we Wrocławiu, Zeszyt Naukowy 39, Wrocław.
- Rottermund, Krzysztof. 2000. „Souvenir de la Mer Baltique Op. 19 von Karol Lipiński und die Danziger Episode seines Verfassers”. W: *Musica Baltica. Danzig und die Musikkultur Europas. Gdańsk and European Musical Culture*. Prace Specjalne 57, red. Janusz Krassowski, Danuta Popinigris i in., 358-360, Gdańsk: Akademia Muzyczna w Gdańsku.
- Rottermund, Krzysztof. 2002. *Budownictwo instrumentów muzycznych na terenie Wielkopolski w XIX i I. połowie XX wieku*, Poznań: Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk.
- Rottermund, Krzysztof. 2003. „Rodzina Fibigerów i jej zasługi w rozwoju przemysłu muzycznego Kalisza”. W: *Dziedzictwo przemysłowe Kalisza i regionu*, red. Tadeusz Krokos, 81-106. Kalisz: Polskie Towarzystwo Historyczne, Oddział w Kaliszu.
- Rottermund, Krzysztof. „Karol Szymanowski a firma drukarska C.G. Rödera w Lipsku i skład muzykaliów Alberta Stahla w Berlinie”, *Muzyka* 4 (2004): 113-131.
- Rottermund, Krzysztof. „Fryderyk Hintz i jego fortepiany”, *Muzyka* 1 (2007): 117-128.
- Rottermund, Krzysztof. 2010. *Fortepiany i pianina budowniczych z Kalisza w ewidencji Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków - wystrój zewnętrzny i konstrukcja instrumentów*. W: *Artificium Ars Scientia. Księga Jubileuszowa w 80. rocznicę urodzin Ks. Profesora Jana Chwałka*, red. Maria Szymanowicz, 535-562. Instytut Muzykologii Katolickiego Uniwersytetu Jana Pawła II. Lublin: Wydawnictwo Muzyczne Polihymnia.
- Rottermund, Krzysztof. 2012. *Traditionen des Klavierbaus in Kalisz*. W: *Musik – Stadt. Traditionen und Perspektiven urbaner Musikkulturen*. Band 4, red. Katrin Stöck, Gilbert Stöck, 121-133. Leipzig: Gudrun Schröder Verlag.
- Saganowska, Ewa. 1998. *Szczepankiewicz Bronisław*. W: *Słownik biograficzny Wielkopolski południowo-wschodniej, Ziemi Kaliskiej*, t. 1, red. Hanna Tadeusiewicz, 271-272. Kalisz: Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk.
- Suchowiejko, Renata. 2005. *Henryk Wieniawski – kompozytor na tle wirtuozowskiej tradycji skrzypcowej XIX wieku*. Poznań: Towarzystwo Muzyczne im. Henryka Wieniawskiego.
- Śledziński Stefan (red.). 1968. 1970. 1981. *Mała encyklopedia muzyki*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Vogel, Beniamin. 1995. *Fortepian polski*. Warszawa: Sutkowski Edition.
- Walczak, Krzysztof. 2003. *Hurtig Alfons*. W: *Słownik biograficzny Wielkopolski polu-*

dniowo-wschodniej, Ziemi Kaliskiej, t. II, red. Danuta Wańka, 87. Kalisz: Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk.

Wańka, Danuta. 2003. *Hurtig Henryk*. W: *Słownik biograficzny Wielkopolski południowo-wschodniej, Ziemi Kaliskiej*, t. II, red. Danuta Wańka, 87-88. Kalisz: Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk.

Wańka, Danuta. „Słownik biograficzny Wielkopolski południowo-wschodniej (ziemi kaliskiej)” źródłem wiedzy o książce i bibliotece”, *Zeszyty Kaliskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Archiwa, biblioteki, muzea. Źródła do dziejów Wielkopolski południowej* 8 (2004): 155-180.

HENRYK WIENIAWSKI I DRUKI JEGO UTWORÓW Z OFICYNY HURTIGA W KALISZU

Słowa kluczowe: Henryk Wieniawski, Henryk Hurtig, druki muzyczne, muzykalia, Kalisz

W czasie kilku pobytów i koncertów w Kaliszu Henryk Wieniawski nawiązał kontakty z miejscowymi wydawcami, i właśnie tutaj ukazała się drukiem jego kompozycja *Souvenir de Posen. Mazourka caractéristique* Op. 3. Utwór opublikowany został w 1855 roku w oficynie Henryka Hurtiga. Druk ten jest jednym z najcenniejszych powstałych w tym wydawnictwie, które nie specjalizowało się w edycji muzykaliów. Artykuł przybliży postać Hurtiga i jego zakład, koryguje też błędne informacje dotyczące rzekomego istnienia i wydania u Hurtiga jeszcze jednego utworu Wieniawskiego – *Kujawiaka C-dur*. Utwór, którego pierwodruk ukazał się w nieznannej szerzej, prowincjonalnej oficynie wydawniczej w Kaliszu, zdobył znaczną popularność i był wielokrotnie wznawiany przez europejskie, a nawet amerykańskie firmy edytorskie.

HENRYK WIENIAWSKI AND THE PRINTS OF HIS WORKS FROM THE HURTIG PRINTING HOUSE IN KALISZ

Keywords: Henryk Wieniawski, Henryk Hurtig, musical prints, musical documentation, Kalisz

During several stays and concerts in Kalisz, Henryk Wieniawski established contacts with local publishers, and it was here that his composition, *Souvenir de Posen. Mazourka caractéristique* op. 3 was published. The work was published in 1855 in the printing house of Henryk Hurtig. The print belongs to the most valuable ones published by this publishing company which did not specialize in editing music. The article introduces the person of Hurtig and his company, it also corrects erroneous information regarding the alleged existence and release of another work by Wieniawski – *Kujawiak in C major*. The work, whose first publication appeared in an insignificant, provincial publishing house in Kalisz, gained considerable popularity and was repeatedly reissued by European and even American publishing companies.